

DOI:10.26104/NNTIK.2023.62.83.039

Нарынбек уулу К., Бекташ кызы А.

**ОШ ОБЛУСУНУН ЖАРАТЫЛЫШ СЫЙМЫКТАРЫНЫН
ТУРИЗМДИ ӨНҮКТҮРҮҮДӨГҮ РОЛУ**

Нарынбек уулу К., Бекташ кызы А.

**РОЛЬ ПРИРОДНЫХ ДОСТОПРИМЕЧАТЕЛЬНОСТЕЙ
ОШСКОЙ ОБЛАСТИ В РАЗВИТИИ ТУРИЗМА**

Narynbek uulu K., Bektash kyzy A.

**THE ROLE OF NATURAL ATTRACTIONS OF THE OSH
REGION IN THE DEVELOPMENT OF TOURISM**

УДК: 379.85

Азыркы этапта туризм жана эс алуу индустриясы дүйнөлүк экономиканын динамикалуу өнүгүү келе жаткан тармактарынын бири, ошондой эле региондорду социалдык-экономикалык өнүктүрүүнүн маанилүү фактору болуп саналат. Табигый сыймыктар өлкөнүн ландшафттарынын маанилүү өзгөчөлүктөрүн чагылдырган, ошондой эле туризмди өнүктүрүүдө маанилүү ролду ойнойт, анткени алар тарыхта жана маданиятта чоң роль ойногондуктан, адатта, өлкөнүн символу болуп саналат. Ар бир өлкөнүн, региондун өзүнүн жүзү болот. Табигый кооз жерлер – бул уникалдуу, алмаштырылгыс жаратылыш комплекстери, экологиялык, илимий, маданий жана эстетикалык баалуулугу бар, ошондой эле табигый келип чыккан объектилер. Ош облусу ошондой эле табигый кооз жерлери жана кооз жерлери менен айырмаланат. Ар бир жаран аймактын кооз жерлерин, табигый кооз жерлерин билиши керек деп эсептейм. Анткени, алар биздин элдин негизги маданий жана тарыхый баалуулуктары жана өлкөбүздүн жүзү болуп саналат.

Негизги сөздөр: *Ош облусу, Ош шаары, туристтик ресурстар, туризм индустриясы, туризм инфраструктурасы, туристтик зоналары, рекреациялык потенциал, туризм рыногу.*

На современном этапе индустрия туризма и отдыха является одной из динамично развивающихся отраслей мировой экономики, а также важным фактором социально-экономического развития регионов. Природные гордости, которые представляют собой важные особенности ландшафтов страны, а также играют важную роль в развитии туризма, поскольку они обычно являются символом страны из-за их большой роли в истории и культуре. У каждой страны, региона свое лицо. Природные достопримечательности – это уникальные, незаменимые природные комплексы, объекты, имеющие экологическую, научную, культурную и эстетическую ценность, а также природного происхождения. Ошская область также отличается природными достопримечательностями. Считаю, что каждый гражданин должен знать достопримечательности региона и природные достопримечательности. Ведь они являются основными культурными и историческими ценностями нашего народа и лицом нашей страны.

Ключевые слова: *Ошская область, город Ош, туристские ресурсы, индустрия туризма, туристская инфраструктура, туристские зоны, рекреационный потенциал, рынок туризма.*

At the present stage, the tourism and recreation industry is one of the dynamically developing sectors of the world economy, as well as an important factor in the socio-economic development of the regions. Natural prides that represent important features of the

country's landscapes, and also play an important role in the development of tourism, as they are usually a symbol of the country due to their great role in history and culture. Each country, region has its own face. Natural attractions are unique, irreplaceable natural complexes, objects of ecological, scientific, cultural and aesthetic value, as well as of natural origin. Osh region is also notable for its natural attractions and attractions. I believe that every citizen should know the sights of the region, natural attractions. After all, they are the main cultural and historical values of our people and the face of our country.

Key words: *Osh region, Osh city, tourist resources, tourism industry, tourist infrastructure, tourist zones, recreational potential, tourism market.*

Ош облусунун жаратылышынын өзгөчө кооздугу, жагымдуу климаттык шарттары, табигый кооз жерлердин, тарыхый жана археологиялык эстеликтердин, ошондой эле эс алууга жарактуу жерлердин көптүгү облустун аймагында туризмди өнүктүрүүгө өбөлгө түзөт.

Ош облусу жетиштүү туристтик жана рекреациялык потенциалга ээ, ал жергиликтүү бюджеттин жана калктын кирешелерин толуктоонун кошумча фактору катары кызмат кыла алат. Бирок, аймакта маанилүү табигый жана маданий мурас объектилерине карабастан, туризм тармагы өнүкпөгөн жана пайдаланылбаган капитал бойдон калууда.

Ош облусунун туризм тармагынын абалы жана өнүгүү келечеги өлкөнүн социалдык-экономикалык өнүгүүсүнүн жалпы мыйзам ченемдүүлүктөрүнө, анын ичинде калктын акчалай кирешесинин деңгээлинин өсүшүнө баш ийет.

Региондордогу социалдык-экономикалык айырмачылыктарга байланыштуу Ош облусунун аймагында туризмди өнүктүрүү мозаикалык мүнөзгө ээ. Пропорциональное өнүктүрүү жана уюштуруу, туристтик иш жүргүзгөн региондо талап кылат шайлоо ыкманы ишке ашыруунун региондук социалдык-экономикалык саясат.

Туристтик ресурстарды туризм максаттарына ылайык туризм процессинде адамдардын керектөөлөрүн канааттандырган жаратылыш-климаттык, социалдык-маданий, тарыхый, архитектуралык-археологиялык, илимий, сыйынуу жана башка объекттер же

кубулуштар катары аныктоого болот.

Туристтик ресурстарды рекреациялык жана туристтик ресурстар деп да атоого болот. Туристтик ресурстардын тигил же бул түрлөрүнүн болушуна жараша туризмдин конкреттүү максаттары, түрлөрү жана

багыттары түзүлөт. Ош облусунда жаратылыш парктары да коруктарыда туризмде чоң роль ойнойт. Алардын акыркы беш жылдагы келүүчүлөрдүн (туристтердин) саны 1-чи таблица көрсүлгөн.

1-таблица

Ош облусу боюнча жаратылыш парктарга жана коруктарга келүүчүлөрдүн (туристтердин) саны

Аймактар	2017-ж.	2018-ж.	2019-ж.	2020-ж.	2021-ж.
Ош облусу	10144	17410	23754	18506	21177

Ош облусу туристтик объектилердин жетишсиз өнүгүшү жана жайгашуусу менен мүнөздөлөт. Райондун аймагында жайгашкан адистештирилген объектилердин ичинен республикада 164 мындай объект, 8 объект бар. Бирдиктүү туристтик мекемелер бар, алар туристтерди сезондо гана кабыл алышат: карашоро АЭСи, Саламалик туристтик борбору, Тепловодская башпаанек, Сулайман-Тоо музей-коругу, Абшыр-Ата башпаанек, Кыргыз-Ата АЭСи, Сахаб, Чарвак, Дулдул-Ата, Кожокелен туристтик ишканалары. Жибек Жолу, Ачыкташ тоо лагери, Карасу Биримдиги ЖЧК, Фортуна-Тур.

Транспорт тармагын, кемпингдерди, эл аралык деңгээлдеги мотелдерди андан ары өнүктүрүү жана кеңейтүү, туристтерди тейлөөнү өркүндөтүү улуттук ат спорту, фольклордук фестивалдарга катышуу жана бальнеологиялык ресурстарды үнөмдөөчү дарылоо менен бирге авто, мотоцикл, ат туризмин өнүктүрүүгө мүмкүндүк берет. Жаратылышты коргоо ишин өркүндөтүү региондун уникалдуу флорасы жана фаунасы, ландшафттары менен таанышуу максатында Билим берүү туризмин өнүктүрүүгө мүмкүндүк берет.

Туризмди регионалдык экономиканын толук кандуу тармагына айландыруу үчүн төмөнкү иш-чараларды жүргүзүү зарыл:

1. Чет өлкөлүк алдыңкы технологияларды жана технологияларды, эмгекти уюштуруунун кемчиликсиз формаларын, туристтик индустриядагы менеджмент тажрыйбасын колдонуу аркылуу туристтик тармакка ата-мекендик жана чет өлкөлүк капиталды тартууга дем берүү;

2. Туризмдин материалдык-техникалык базасын жана инфраструктурасын кеңейтүү жана өркүндөтүү: иштеп жаткан объектилерди модернизациялоо жана реконструкциялоо, ар кандай сегменттерге, мезгилдерге ылайыкташтырылган чакан объектилердин (мейманканалардын, мотелдердин, кемпингдердин, боз үй кыштактарынын) курулушун кеңейтүү;

3. Туристтик рыноктун ар кандай сегменттеринде жарнаманы камтыган маркетинг жүргүзүү. Аймактын курорттук жана туристтик аймактарын жайылтууга багытталган ири жарнаманын ролу айдан ачык;

4. Экономикалык жана маданий мамилелерди интернационалдаштыруунун жалпы процессине кирүү үчүн Жибек жолунун алкагында эл аралык туристтик мамилелерди жандандыруу.

Ош облусунун бийик тоолуу региондорго салыштырмалуу жаратылыш-ресурстук потенциалын белгилөө менен, ошол эле учурда минералдык ресурстарды экономикалык өнүктүрүү жана алардын базасында Өнөр жай, өзгөчө тоо-кен ишканаларын жайгаштыруу ири инвестицияларды, комплекстүү инженердик иш-чараларды талап кылаарын белгилей кетүү керек жана татаал техникалык жана технологиялык системаларды колдонуу. Бийик тоолуу аймактарга жетүү кыйын болгон жана жагымсыз климаттык шарттарда пайда болгон пайдалуу кендерди иштетүү өтө татаал көрүнөт. Ошого карабастан, жогоруда аталган ресурстар келечекте райондордун бул тобунда гана эмес, жалпысынан Ош облусунда да экономикалык жана социалдык прогресстин негизи болуп калышы мүмкүн, бул региондун райондорунда эмгек өндүрүмдүүлүгүн өнүктүрүү деңгээлин акырындык менен теңдөө үчүн маанилүү фактор болуп саналат.

Изилдөөгө ылайык, Ош облусунун туристтик зоналары туризмди өнүктүрүү объектиси катары чоң роль ойнойт. Мурда айтылгандай, Ош облусу – Кыргызстандын түштүгүнүн жүрөгү. Бул бийик тоолуу салттуу Кыргыз көчмөндөрү Фергана өрөөнүнүн өзбек маданияты менен байланышкан жер. Жашы 3000 жылдан ашкан Байыркы Ош жана Өзгөн шаарлары байыркы жана бийик Памир жана Тянь-Шань тоолоруна кошулуп, пейзаждар менен маданияттардын таң калыштуу айкалышын түзөт.

Регион Кыргызстандын борборунан Чыгыш даамы жана байыркылыгы менен кескин айырмаланат: анын тарыхы 3000 жылдан ашуун убакытты камтыйт. Айтмакчы, Ош бир кезде Индия менен Кытайдан Европага Кербен жолдорунун кесилиши болгон.

Шаарда сейил бактар жана тарыхый-маданий эстеликтер көп: Садыкбай мечити, Шахид-Тепе мечити, орто кылымдагы мончо; «Түбөлүк от» мемориалдык комплекси; В.И. Лениндин, Токтогул Сатылгановдун, Абдыкадыровдун мемориалы, Орозбеков Султан

Ибраимов, Курманжан-Датка, Алишер Навои динин эстеликтери; Ош конушу: "сүйүүнүн Жаңырыгы" үнкүрү, «Карлыгач уясы» гроту; кооз жерлери: Кыл-Куприк, Бешик-таш, Чаки-Тамар, Кол-таш, Везык-таш; ошондой эле эски көрүстөн, петроглифтер.

Аймактын өзгөчөлүктөрүнүн бири – анын жагымдуу географиялык жайгашуусу. Бул жерден сиз байыркы уйгур шаарларынын бирине – сырдуу Кашкарга жетип, Памирге же Тянь-Шанга чыга аласыз. Ош облусу Кыргызстандагы эң чоң үнкүрлөр менен белгилүү: чил-Балта, чил-Байрам, Кеклик-Тоо.

Чил Балта үнкүрүнүн кире бериши чындыгында бийиктиги 250 м болгон тик блуфта жайгашкан жана үнкүрдүн аты «кырк мамы» деп которулат. Бул Үнкүр зыяратчылардын сыйынуучу жайы. Уламышка ылайык, эгер саякатчы аска аркылуу тоонун түбүнө аман эсен кайтып келсе, анда бардык күнөөлөрүң кечирилет. Чилиден алынып келинген майдаланган шагыл ар кандай ооруну айыктыра алат. Абшыр-Сайдын трактаты кызыктуу карст шаркыратмасы - булагы менен белгилүү.

Байыркы Ош шаары аскага чыгуу жана аскага чыгуу үчүн эң сонун жер, ал эми чет элдиктер арасында ал биринчи кезекте өлкөнүн жети миңчилеринин бири болгон Ленин чокусунун (7134 м) астындагы базалык лагерге баруучу жол катары белгилүү. Ош облусунун Чоң-Алай районунда жайгашкан.

Туризм айлана-чөйрөгө белгилүү бир таасирин тийгизет жана табигый жана туристтик ресурстарды колдонот. Ушул себептен, жаратылыш ресурстарын колдонуучу катары туризмдин келтирген зыянын ишенимдүү баалоо керек. Бул зыян табигый тең салмактуулукту бузбагандыктан жана экологиялык кыр-

сыктардын себеби болбогондуктан, туризмдин таасиринен экономикалык зыянды баалоо акылдуулукка жатат.

Дүйнөнүн башка өлкөлөрүнөн келген туристтердин Ош облусуна баруусунун негизги максаты – маданий, тарыхый жана табигый кооз жерлер менен таанышуу.

Ош облусу миллиондогон туристтердин көңүлүн бурдурбай кое албайт, анткени ал Кыргызстандын түштүк бөлүгү. Бул бийик тоолуу салттуу Кыргыз көчмөндөрү Фергана өрөөнүнүн өзбек маданияты менен байланышкан жер. Жашы 3000 жылдан ашкан Байыркы Ош жана Өзгөн шаарлары байыркы жана бийик Памир жана Тянь-Шань тоолоруна кошулуп, пейзаждар менен маданияттардын таң калыштуу айкалышы түзөт.

Ошондой эле, Ош облусу жана Ош шаары туризмди өнүктүрүү үчүн чоң перспективаларга жана мүмкүнчүлүктөргө ээ болгонуна карабастан, ички жана кирүүчү туризм жетишсиз өнүккөн. Бул шарттын негизги себептери материалдык-техникалык базага гана эмес, жергиликтүү жагымдуу туристтик ресурстар жөнүндө маалыматтын аздыгына, ошондой эле ар кандай сегменттерге ылайыкташтырылган жарнамалардын жоктугуна байланыштуу. Аймактын эс алуу потенциалы ушул кезге чейин эл аралык туристтик бизнесте өз ордун таба элек жана кирүү-чыгуу туризмин уюштурууда чет элдик атаандаштардан кыйла артта калууда. Бул жагдай чет элдик туристтердин келишине тоскоол болору анык. 2-чи таблицада Ош облусу боюнча туризм ишканаларына, уюмдарына жана мекемелерине келген келүүчүлөрдүн (туристтердин) саны.

2-таблица

Ош облусу боюнча туризм ишканаларына, уюмдарына жана мекемелерине келген туристтердин саны

Аймактар	2017-ж.	2018-ж.	2019-ж.	2020-ж.	2021-ж.
Ош облусу	16752	24513	31662	21623	32265
Ош шаары	32194	28097	33200	12140	90987

Туристтерге ар кандай туристтик кызматтарды көрсөтүү үчүн республикалык жана эл аралык мүнөздөгү семинарлардын ар кандай системалары аркылуу кадрларды даярдоонун жана кайра даярдоонун жана алардын квалификациясын жогорулатуунун заманбап системасын түзүү талап кылынат.

Ошол эле учурда республикада туризмди натыйжалуу өнүктүрүү үчүн чакан жана орто мейманканалар сыяктуу маанилүү туристтик объекттерди рекон-

струкциялоо жана куруу, транспорттук коммуникацияларды, байланыш системаларын өнүктүрүү, авто-токтомолорду, тамак-аш азыктарын сатуучу жайларды куруу зарыл. Мунун баары, албетте, мамлекеттик бюджеттен да, жеке капиталдан да олуттуу инвестицияларды талап кылат, бирок бул чыгымдар тез арада өзүн актап, өлкөгө чоң киреше алып келет. 3-чү таблицада Ош облусу боюнча туризм ишканалары, уюмдары жана эс алуу мекемелер акыркы беш жылдагы абалы чагылдырылган.

Ош облусу боюнча туризм ишканалары, уюмдары жана эс алуу мекемелер

Аймактар	2017-ж.	2018-ж.	2019-ж.	2020-ж.	2021-ж.
Ош облусу	12	12	15	9	17
Ош шаары	24	22	23	20	21

Ошентип, натыйжалуу туризмди өнүктүрүү маселелерин чечүү ички туризмди кыйла өнүктүрөт, Кыргыз Республикасына чет өлкөлүк туристтердин келишин көбөйтөт жана өлкөнүн экономикасына валюталык кирешелердин агымын көбөйтөт, ошондой эле бир жагынан бардык деңгээлдеги бюджеттерге салыктык түшүүлөрдүн өсүшүн камсыз кылат, экинчи жагынан-экономиканын чектеш тармактарынын өнүгүүсүн өбөлгөлөйт.

Адабияттар:

1. Атакулов С.Т. Рекреационные ресурсы южных регионов

Кыргызстана и их рациональное использование. (Кыргызстандын түштүгүнүн рекреациялык ресурстары; аларды үнөмдүү пайдалануу жана коргоо.) // ОшМУ Жарчысы, №3, II чыгарылыш. - Ош, 2012.

2. Биржаков М.Б. Введение в туризм, М.-СПб., 2002. - 320 ст.
 3. Галицкий В.Я., Плоских В.М. Старинный Ош: Очерк истории / Институт истории АН КиргССР. - Фрунзе: Илим, 1987. - 176. - 32 с.
 4. Ибраимов С. Ошская область Кыргызстана. - Фрунзе 1979.
 5. <http://www.stat.kg/ru/statistika-oshskoj-oblasti/>
 6. <https://too.kg/osh-region/>
 7. Кенжебек уулу А. Развитие туризма в кыргызстане и его влияние на окружающую среду. / Наука, новые технологии и инновации Кыргызстана. - 2021. - №. 4. - С. 153-155